

УДК 341.211

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.18.11>

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПУ СУВЕРЕННОЇ РІВНОСТІ ДЕРЖАВ І СТАТУСУ ПОСТІЙНИХ ЧЛЕНІВ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Хостюк Інга Василівна,

аспірантка

кафедри міжнародного права

(Львівський національний університет

імені Івана Франка, м. Львів, Україна)

У статті досліджуються особливості розуміння та застосування принципу суверенної рівності держав на сучасному етапі з урахуванням особливостей його застосування в діяльності Ради Безпеки ООН. Наголошується, що міжнародно-правовий статус постійних членів Ради на перший погляд вступає в протиріччя з принципом суверенної рівності держав, а саме в частині можливості застосування постійними членами свого права вето.

Наголошується, що право вето, як й інші елементи міжнародно-правового статусу постійних членів РБ ООН, створює враження про вищий статус цих держав порівняно з іншими членами Організації Об'єднаних Націй. Підкреслено, що такий підхід є хибним, оскільки виключає з фокусу мету наділення їх таким статусом, а саме забезпечення міжнародного миру та безпеки.

Зазначається, що на сьогоднішньому етапі розвитку міжнародного права можна говорити про два можливі підходи до розуміння змісту принципу суверенної рівності держав, а саме про формальну суверенну рівність як абсолютизацію ідеї рівності всіх суб'єктів міжнародного права, і про ефективну суверенну рівність як відображення реального вкладу різних держав у забезпечення міжнародного співробітництва. Указується, що сприйняття права вето саме крізь призму ефективної суверенної рівності держав дає змогу зрозуміти його роль у процесах діяльності Ради Безпеки ООН і значення цього права в контексті принципу суверенної рівності держав.

Зроблено висновок, що, попри те що право вето постійних членів Ради Безпеки ООН первинно може сприйматися як таке, що вступає в суперечність із принципом суверенної рівності держав, міжнародно-правова доктрина та практичні підходи свідчать про еволюцію самого змісту й поняття цього принципу та відхід від його сприйняття крізь призму абсолютизації змісту. Реалізація принципу повинна здійснюватися з урахуванням викликів, які стоять перед міжнародним співтовариством, а також внеску держав у запобігання їм і вирішення їх.

На основі цього обґрунтовується твердження, що право вето постійних членів Ради Безпеки ООН існує та застосовується згідно із принципом суверенної рівності держав, є внеском у розвиток теорії та практики цього принципу, гарантуючи баланс у міжнародних і міждержавних відносинах. Це дає змогу розглядати право вето саме як форму імплементації принципу суверенної рівності держав.

Ключові слова: право вето, суверенна рівність, Рада Безпеки ООН, основні принципи міжнародного права.

**ON THE CORRELATION OF THE PRINCIPLE OF SOVEREIGN EQUALITY
OF STATES AND THE STATUS OF PERMANENT MEMBER OF A PERMANENT
MEMBER OF THE UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL**

Khostiuk Inha Vasylivna,
Postgraduate Student
at the Department of International Law
(Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine)

In the article are examined the peculiarities of understanding and application of the sovereign equality principle at the present stage, taking into account the peculiarities of its application in the practice of the UN Security Council. It is emphasized that the international legal status of permanent members of the Council, at first glance, contradicts the sovereign equality principle, namely in terms of the possibility of permanent members to exercise their right to veto.

It is stressed, that the right of veto, as well as other elements of the international legal status of the UN Security Council members, creates the impression of a higher status of these states compared to other members of the United Nations. It is argued that this approach is wrong, as it excludes from the focus the purpose of granting to them such a status, namely – to ensure international peace and security.

It is noted that at the present stage of development of international law, we can talk about two possible approaches to understanding the content of the sovereign equality principle, namely formal sovereign equality as an absolutization of the idea of equality of all subjects of international law, and effective sovereign equality as a reflection of real contribution of the different states in ensuring international cooperation. It is indicated, that the perception of the right of veto through the prism of effective sovereign equality allows us to understand its role in the processes of the UN Security Council practice and the importance of this right in the context of the sovereign equality principle.

It is concluded that although the veto power of permanent members of the UN Security Council may initially be perceived as contradicting the principle sovereign equality, international legal doctrine and practical approaches indicate the evolution of the content and concept of this principle and departure from its perception through the prism of the absolutization of content. The implementation of the principle should be carried out taking into account the challenges facing the international community, as well as the contribution of states to their prevention and solution.

On this basis, it is argued that the right of veto of permanent members of the UN Security Council exists and is applied in accordance with the sovereign equality principle and is a contribution to the development of theory and practice of this principle, ensuring balance in international relations. This makes it possible to consider the right of veto precisely as a form of implementation of the sovereign equality principle.

Key words: right of veto, sovereign equality, UN Security Council, principles of international law.

Актуальність теми. Питання того, яким на сучасному етапі є реальний зміст принципу суверенної рівності держав, зафіксованого в Статуті ООН, є одним із найбільш актуальних для науки та практики міжнародного права. Відповідь на нього полягає в установленні того, наскільки синхронізовані станом сьогодні дух і буква цього принципу, тобто чи формальний зміст відповідає реальному. Ця проблема є актуальною, зокрема, у тій частині, яка стосується співвідношення принципу суверенної рівності

держав зі статусом постійних членів Ради Безпеки ООН (далі – РБ ООН), оскільки воно ілюструє це питання чи не найбільш яскраво.

Стан наукового дослідження. В українській науці міжнародного права тематиці співвідношення міжнародно-правового статусу постійних членів Ради Безпеки ООН із принципом суверенної рівності держав не приділялося достатньо уваги. Можна відзначити праці Н.В. Кирилук [1], О.О. Мережка [2], К.О. Савчука [3]. Серед зарубіжних дослідників варто назвати Т.Г. Лі [5], Б.У. Фассбендера [4], А. Фердросса [6], Д. Циммермана [7] та ін. Водночас комплексне дослідження цієї теми у вітчизняному науковому дискурсі відсутнє, відповідно, існує потреба а його проведенні.

Мета статті – дослідження основних доктринальних і практичних підходів до співвідношення принципу суверенної рівності держав із правом вето як ключовим елементом міжнародно-правового статусу Ради Безпеки ООН на основі аналізу теоретичних концепцій і практичних аспектів діяльності Ради.

Виклад основного матеріалу. Т.Г. Лі влучно відзначає: «Положення про суверенну рівність у міжнародному праві настільки визнано канонічним, що його точне значення, витоки й обґрунтування є маловивченими» [5, р. 148]. Українська вчена Н.В. Кирилук на сучасному етапі визначає цей принцип як «загальноновизнаний принцип міжнародного права, який установлює та гарантує право держав на юридичну рівність, повагу до власного суверенітету й однаковий правовий статус (рівні права та обов'язки) з іншими державами, їхню територіальну цілісність і політичну незалежність, а також зобов'язання, що випливають із цих прав» [1, с. 13].

Вищезгаданий Т.Г. Лі, ведучи мову про нормативне обґрунтування принципу суверенної рівності держав, розглядає три його можливі виміри: 1) за аналогією з рівністю між людьми; 2) як цінність забезпечення стабільності міжнародної системи; 3) як цінність забезпечення міжнародної багатосторонньої співпраці [5, р. 153]. З метою дослідження варто зупинитися саме на другому запропонованому вченим вимірі, оскільки метою запровадження інституту постійного членства РБ ООН і, зокрема, наділення постійних членів правом вето було забезпечення балансу та стабільності в міжнародних відносинах.

Розглядаючи вимір принципу суверенної рівності держав, Т.Г. Лі фактично констатує, що реалії міжнародних відносин вступають у суперечність із «буквою» принципу суверенної рівності держав і слушно зазначає, що «не існує жодного способу застосувати принцип суверенної рівності до більш потужних держав» [5, р. 156]. Схожу думку обстоює й український учений-правник О.О. Мережка, який указує: «Суверенітет – це передусім формально-юридична конструкція, яка далеко не завжди відповідає зовнішньополітичним реаліям» [2, с. 109]. Нарешті радянський юрист-міжнародник Г.В. Ігнатенко наголошував, що рівні права й обов'язки є лише «одним із можливих варіантів» договірного закріплення принципу суверенної рівності, і вказував, що «повноваження прав та обов'язків договірних сторін можуть бути не ідентичними. Конкретна регламентація залежить від реального становища тих чи інших держав, від об'єкта й цілей договору та від інших факторів» [8, с. 59].

У зв'язку із цим, мабуть, варто визнати, що якщо розглядати принцип суверенної рівності лише виходячи з прямого розуміння його змісту, то доведеться констатувати його недієздатність. Відповідно, постає потреба в переосмисленні змісту, «духу» цього принципу, у тому числі в контексті права вето постійних членів РБ ООН.

Зрештою, ще відомий австрійський юрист-міжнародник А. Фердросс застерігав від буквального розуміння та застосування категорії «суверенна рівність» у міжнародному праві. Він уважав, що відповідний основний принцип міжнародного права «не означає, що всі держави мають рівні права, а лише те, що жодна суверенна держава не підпорядковується іншій» [6, с. 54].

Тому якщо ми подивимося на цю ситуацію під дещо іншим кутом: щодо обсягу зобов'язань, які покладаються на всіх членів ООН, як постійних членів РБ ООН, так і менших держав, то буде очевидним, що в цьому розрізі право вето постійних членів Ради не вступає в конфлікт із принципом суверенної рівності. Постійні члени РБ ООН, згідно зі Статутом ООН, несуть не менший обсяг обов'язків, що й інші держави. На цьому наголошував і Ф.О. Вілкок: «Принципи та цілі Статуту покладають далекосяжні зобов'язання на всіх членів – як на «великі держави», так і малі та середні» [9, р. 952].

Більш того, ті зобов'язання, які лежать на постійних членах РБ ООН, зокрема, в частині забезпечення та підтримання міжнародного миру й безпеки, для своєї реалізації потребують відповідного обсягу повноважень. Такий висновок можна зробити, якщо провести кореляцію прав і повноважень постійних членів РБ ООН із їхніми зобов'язаннями, і визнати, як уже ішла мова вище, той факт, що наділення їх ними здійснювалося саме з такою метою.

На такий взаємозв'язок між обсягом прав та обсягом обов'язків постійних членів РБ ООН указує і відомий український юрист-міжнародник К.О. Савчук на прикладі права вето. Він зазначає: «Маючи особливі права (право вето), великі держави несуть й особливу відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки» [3, с. 360]. До подібного висновку доходить й Н.В. Кирилюк, зазначаючи, що повною мірою реалізувати положення щодо суверенної рівності всіх членів міжнародних організацій (не тільки ООН) неможливо у зв'язку з «різною здатністю держав реалізовувати свої права й обов'язки, що виникають із членства» [1, с. 12].

Особливо активну тезу про відповідність принципу одноголосності постійних членів РБ ООН принципу суверенної рівності держав обстоювали представники радянської доктрини міжнародного права. Так, С.В. Молодцов наполягав, що надання постійним членам РБ ООН права вето не суперечить цьому принципу, оскільки саме «невідповідність прав та обов'язків, згідно з міжнародним договором, була б порушенням принципу суверенної рівності держав» [10, с. 48–49]. Більше того, він уважав, що принцип одноголосності постійних членів РБ ООН спрямовано саме на те, щоб «незалежне та суверенне існування всіх держав» здійснювалося на рівних основах [10, с. 49].

Сучасна вітчизняна доктрина міжнародного права теж стоїть на тих позиціях, що особливий міжнародно-правовий статус постійних членів РБ ООН не суперечить принципу суверенної рівності держав. Наприклад, К.О. Савчук вважає: «Особливий правовий статус постійних членів РБ ООН не суперечить принципу суверенної рівності держав, а є міжнародно-правовим закріпленням реальної ролі великих держав у міжнародних відносинах» [3, с. 360]. Проте надалі зазначає: «Принцип одноголосності нерідко критикується в міжнародно-правовій літературі як такий, що порушує формальну рівність держав, але загалом він відповідає реаліям міжнародної політики» [3, с. 360].

Водночас у західній доктрині міжнародного права теж указують на начебто суперечності права вето постійних членів РБ ООН принципу суверенної рівності держав. Зокрема, Б. Фасбендер наводить думку, що цей принцип «створює аргумент проти спеціальних прерогатив для окремих держав за Статутом ООН» [4, р. 284].

Уже згадувана українська дослідниця міжнародного права Н.В. Кирилюк, розглядаючи цю проблему як у контексті статусу постійних членів РБ ООН, так і в контексті інших випадків, коли окремі держави в рамках міжнародних організацій володіють привілейованим статусом, доходить висновку: «Такі випадки варто розглядати як одну з форм реалізації принципу суверенної рівності держав». На її думку, цей принцип передбачає не просто формальну рівність держав, а й покликаний передбачати «належну оцінку їх ролі в міжнародних правовідносинах з метою підвищення загальної ефективності міжнародного співробітництва» [1, с. 13].

На нашу думку, справді, доктринальні висновки співвідношення особливого міжнародно-правового статусу постійних членів РБ ООН із принципом суверенної рівності держав залежать від підходу до розуміння та трактування цього принципу. Одні вчені-правники можуть трактувати його як такий, який покликаний забезпечити абсолютну формальну рівність усіх суб'єктів міжнародних правовідносин. Інший підхід, на який звертає увагу Н.В. Кирилюк, передбачає, що, крім формального аспекту, варто враховувати й реальний внесок, який роблять ті чи інші держави в забезпечення тих цілей, що стоять перед міжнародним співтовариством.

При цьому варто мати на увазі, що це не пов'язано з егоїстичним бажанням окремих держав юридичної фіксації власного привілейованого становища в міжнародному співтоваристві. Власне, міжнародне співтовариство зацікавлене таким чином толерувати внесок держав і їхню діяльність на благо міжнародної спільноти з метою стимулювання такої діяльності. Водночас варто зазначити, що повинні висуватися жорсткі критерії стосовно природи такої діяльності та її наслідків, зокрема в частині узгодженості й нормами, і принципами міжнародного права.

Також наділення таким привілейованим становищем з метою недопущення його суперечності принципу суверенної рівності буде недопустимим в односторонньому порядку або ж без доброї волі на це з боку широкого міжнародного співтовариства. Процедури в рамках міжнародних організацій, у тому числі й ООН, є практично ідеальним способом надання окремим державам цього статусу, оскільки вони дають змогу чітко регламентувати його межі та визначити зобов'язання, які виникають у держав у зв'язку із цим.

Наділення постійних членів РБ ООН особливим міжнародно-правовим статусом, згідно зі Статутом ООН, у цьому розрізі є чудовим прикладом такої ситуації, яка не суперечить принципу суверенної рівності держав у міжнародному праві. До того варто звернути увагу, що статус постійних членів Ради Безпеки не є абсолютним та обмежується вичерпним переліком прав і повноважень, які відрізняють їх від інших членів Організації (постійність членства, право вето тощо).

Крім того, варто мати на увазі, що ситуація, у якій, наприклад, право вето буде прерогативою не постійних членів РБ ООН, а всього членського складу Ради, може призвести до тих же наслідків, за які зараз критикується право вето, – зниження ефективності роботи цього органу. На це вказує, зокрема, і Д. Циммерманн, коментуючи положення ст. 5 Статуту Ліги Націй, яка встановлювала, що всі рішення Ради й Асамблеї Ліги Націй, крім процедурних, вимагають згоди всіх членів Ліги, представлених на засіданні [11]. Як зазначає німецький учений, це положення створювало можливість для окремих членів «перешкоджати діяльності організації в прийнятті рішень» [7, р. 875].

Ми переконані, що варто погодитися з таким прикладом, який ілюструє, що навіть формально повне гарантування принципу суверенної рівності держав щодо застосування права вето може вступати в суперечність з іншими основними принципами міжнародного права, перешкоджаючи міжнародно-правовому співробітництву й ефективній діяльності міжнародних інституцій тією ж самою мірою, що й наділення ним лише окремих держав, що має місце у випадку Ради Безпеки ООН.

У цьому контексті варто мати на увазі, що загальноновизнано є те, що основні принципи міжнародного права перебувають у системному взаємозв'язку й, відповідно, їх застосування здійснюється кумулятивно. Це означає, що імплементація окремих принципів у міжнародному правозастосуванні здійснюється з урахуванням усіх інших принципів і не може порушувати їх, що означає неможливість абсолютизації жодного з них і пуристичного підходу до їх розуміння та застосування.

Якщо крізь цю призму розглядати саме співвідношення права вето з принципом суверенної рівності держав, то можна відзначити кілька основних моментів. По-перше,

як уже йшла мова вище, саме поняття «рівність» може тлумачитися не лише через забезпечення формальної рівності, а через такі способи, які б забезпечували саме ефективну суверенну рівність держав, що відображатиме їх реальний вклад у забезпечення міжнародного співробітництва.

У цьому контексті можна також вести мову не тільки про привілеї, які надають начебто «вище» становище одним державам порівняно з іншими, а й про застосування рівних вимог до всіх з урахуванням їх розвитку та можливостей. Цим обґрунтовується в тому числі різний розмір фінансових внесків до бюджету ООН чи вклад в участь у миротворчих операціях Організації. Знову ж таки такий підхід обумовлює й додаткові зобов'язання для інших держав, через що вони несуть вищий рівень витрат і відповідальності.

Коментуючи цю позицію, варто зазначити, що в науці міжнародного права вже раніше висловлювалися ідеї стосовно переосмислення парадигми «суверенна рівність» залежно від фактичного становища держави. Наприклад, О.О. Мережко обґрунтовано зауважує, що «спостерігається суттєвий розрив між формально-юридичною моделлю суверенітету й зовнішньополітичною, також економічною реальністю» [2, с. 109].

Свою чергою, Т.Г. Лі ставив гіпотетичне запитання, що в тому разі, якщо одна держава володіє непропорційно більшою збройною силою, ніж усі інші, чи не має міжнародне право визнавати такий дисбаланс через призупинення норми про право такої держави розпочати війну як захід колективної самооборони [5, р. 147]? Теоретичне вирішення цього питання не є предметом дослідження, проте, безумовно, логіка наведеного прикладу є досить очевидною, а його зміст – слухним. Схожі приклади можна знайти й в інших сферах міжнародних відносин.

Також реалізація принципу суверенної рівності держав не може перешкоджати виконанню ними зобов'язань за іншими принципами, у тому числі перешкоджати міжнародному співробітництву, створювати ризики для міжнародного миру та безпеки тощо. Безумовно, у цьому контексті право вето постійних членів РБ ООН справедливо піддається критиці та є недосконалим. Однак його скасування й перехід до системи простої більшості або ж наділення цим правом усіх членів Ради може призвести лише до формальної відповідності букві принципу, але не його духу.

І у цьому зв'язку, по-третє, варто особливо підкреслити, що механічне скасування права вето постійних членів РБ ООН не призведе до вирішення тих проблем, за які критикують Раду. Цілком імовірно, що вони трансформуються, однак залишаться актуальними й, більш того, можуть тільки зрости. Оперуючи аргументами, що право вето постійних членів Ради Безпеки призводить до блокування належної роботи цього органу, можна створити таку ситуацію, коли ефективна реалізація його повноважень буде утруднена зовсім з інших причин. Тому однозначним є той факт, що імплементація будь-яких рішень із цього приводу має відбуватися з урахуванням такої можливості.

Крім того, розглядаючи співвідношення суверенної рівності держав, не варто забувати, що це також і мета, яка може бути реалізована у двох основних випадках: якщо всі держави – суб'єкти міжнародного права, будуть дотримуватися своїх зобов'язань у цій частині або ж за умови наявності ефективної системи забезпечення дотримання цього принципу, тобто інституційних механізмів, створених у рамках міжнародних організацій.

Варто визнати, що перший випадок є ідеалістичним і навряд чи можна покладатися на добросовісність у виконанні власних зобов'язань за міжнародним правом усіх понад 190 держав на сучасному етапі, про що свідчить і ситуація з російською агресією проти України. Відповідно, ключовим інструментом забезпечення такої ефективності може бути лише функціонування ефективних інституцій у рамках міжнародних організацій як ключової форми міжнародного співробітництва на сучасному етапі.

На цей парадокс указують і в міжнародно-правовій науці. Той же Т.Г. Лі писав: «... за відсутності авторитетного та наділеного примусом органу неможливо вести мову, що забезпечення стабільності є функцією принципу суверенної рівності» [5, р. 156]. Відповідно, можна констатувати, що визнано, що самого по собі нормативне закріплення принципу суверенної рівності в будь-якій формі та на будь-якому рівні буде не виконано, щоб вона стала реальним стандартом міжнародних відносин. Очевидно, що це твердження є справедливим щодо всіх норм і принципів міжнародного права.

Тому варто поставити питання: чи може розглядатися інституційний механізм РБ ООН і такий його елемент, як право вето постійних членів Ради, як належний інституційний механізм (або форма) забезпечення принципу суверенної рівності держав. Вирішення цього питання є важливе ще й у тому контексті, що це практично єдиний (чи принаймні найбільш відомий) формально закріплений випадок, який вступає в конфлікт з абсолютистським, пуристичним розумінням суверенної рівності держав.

На нашу думку, першочергово в цьому контексті варто зазначити, що творці механізму права вето й міжнародно-правовий конструкт постійного членства в Раді Безпеки ООН не мали на меті спеціального змісту саме щодо забезпечення суверенної рівності держав. Однак ті цілі, які повинні досягатися через цей статус, однозначно включають і гарантування рівності серед усіх членів міжнародного співтовариства.

І в цьому контексті варто знову повернутися до вищезгаданої справедливої тези Т.Г. Лі, що «не існує жодного способу застосувати принцип суверенної рівності до більш потужних держав» [5, р. 156]. Чи може право вето постійних членів РБ ООН слугувати інструментом вирішення цього питання? Звичайно, що ні. І такі його тлумачення, на жаль, не будуть життєздатними. Водночас ми можемо твердити, що право вето *сприяє* реалізації принципу суверенної рівності держав, тому що не дає змоги окремим «наддержавам» чи їхнім ситуативним коаліціями діяти у власних інтересах і всупереч волі міжнародної спільноти й нормам міжнародного права.

Фактично це право хоча і створює суттєву відмінність у фактичних повноваженнях постійних членів РБ ООН від інших держав, проте накладає на них і суттєві взаємні обмеження, не даючи змоги приймати рішення чи легітимізувати дії, які порушують норми та принципи міжнародного права.

Таким чином, можна констатувати, що право вето постійних членів РБ ООН є практичним юридичним інструментом міжнародної політичної системи стримувань і противаг, у цьому контексті є формою реалізації принципу суверенної рівності, до певної міри запобігаючи безкарності й свавіллю найпотужніших держав світу.

Звісно, у цьому випадку багато хто може навести приклад ситуації, у якій опинилася Україна після 2014 р., що пов'язана з тимчасовою окупацією території Автономної Республіки Крим та агресією з боку Російської Федерацією на Донбасі й фактичною неспроможністю РБ ООН запобігти відповідним порушенням та усунути їх. Проте саме існування й застосування права вето не дає змоги Росії та іншим державам, які діють чи прагнуть діяти в порушення міжнародного права, легітимізувати такі свої дії апріорі чи постфактум.

Висновки. Можна підсумувати, що, хоча на перший погляд застосування права вето є порушенням принципу суверенної рівності держав, теорія і практика сучасного міжнародного права доводять, що категорія «суверенна рівність» не обов'язково передбачає буквальну, механічну, рівність, а передусім рівні права й обов'язки для всіх учасників міжнародного співробітництва залежно від їх фактичних можливостей.

Саме тому можна твердити, що право вето постійних членів РБ ООН не лише не суперечить принципу суверенної рівності держав, а й сприяє реалізації цього принципу, не даючи егоїстичним інтересам окремих держав чи їхніх груп стати домінуючими

в міжнародних відносинах. Отже, можна вести мову, що право вето постійних членів РБ ООН є формою забезпечення ефективної суверенної рівності держав.

Список використаних джерел:

1. Кирилюк Н.В. Особливості реалізації принципу суверенної рівності держав в сучасному міжнародному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2014. 18 с.
2. Мережко А.А. Наука политики международного права: истоки и перспективы. Киев : Юстициан, 2009. 144 с.
3. Савчук К.О. Великі держави. Енциклопедія міжнародного права : у 3 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов (співголови) та ін. Київ, 2014. Т. 1. А – Д. – К. С. 360.
4. Fassbender B.U.N. Security Council Reform and the Right of Veto: A Constitutional Perspective (Legal Aspects of International Organizations). The Hague : Kluwer law international, 1998. XII, 421 p.
5. Lee T.H. International Law, International Relations Theory, and Preemptive War: The Vitality of Sovereign Equality Today. *Law and Contemporary Problems*. 2004. Vol. 60. № 40. P. 147–167.
6. Фердросс А. Международное прав / перевод с немецкого Ф.А. Кублицкого и Р.Л. Нарышкиной ; под редакцией и с предисловием доктора юридических наук Г.И. Тункина. Москва : Издательство иностранной литературы, 1959. 652 с.
7. The Charter of the United Nations : A Commentary. 3rd Edt. / Edts. B. Simma, D.-E. Khan, G. Nolte, A. Paulus. Oxford : Oxford University Press, 2002. 1236 p.
8. Курс международного права: Основные принципы международного права : в 7 т. / Г.В. Игнатенко, В.А. Карташкин, Б.М. Клименко, И.И. Лукашук и др. ; отв. ред. : И.И. Лукашук. Москва : Наука, 1989. Т. 2. 239 с.
9. Wilcox F.O. II. The Yalta Voting Formula. *American Political Science Review*. 1945. Vol. 39. P. 943–956.
10. Молодцов С.В. Правило единогласия постоянных членов Совета Безопасности – незыблемая основа ООН. *Советское государство и право*. Москва, 1953. № 7. С. 44–57.
11. The Covenant of the League of Nations of 28 June 1919 (Including Amendments adopted to December, 1924). URL: avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp (requested: 23.01.2019).